

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (สาระดนตรี) ของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลจังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าทฤษฎีหลักการ แนวคิด ตลอดจนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ความหมายและองค์ประกอบของหลักสูตร
2. ความสำคัญของหลักสูตร
3. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2545)
4. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
5. การพัฒนาหลักสูตร
  - 5.1 การจัดทำหลักสูตร
    - 5.1.1 การจัดตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร
    - 5.1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
    - 5.1.3 การกำหนดจุดประสงค์
    - 5.1.4 การกำหนดเนื้อหาสาระและกิจกรรม
    - 5.1.5 การกำหนดวิธีวัดผลและประเมินผลการเรียน
  - 5.2 การบริหารหลักสูตร
    - 5.2.1 การเตรียมบุคลากรในโรงเรียน
    - 5.2.2 การจัดครูเข้าสอน
    - 5.2.3 การจัดตารางสอน
    - 5.2.4 การจัดงบประมาณ
    - 5.2.5 การจัดอาคารสถานที่
    - 5.2.6 การจัดบริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้
    - 5.2.7 การนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร
    - 5.2.8 การประชาสัมพันธ์หลักสูตร

5.3 การสอนหลักสูตร

5.3.1 การวางแผนการสอน

5.3.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมเสริมหลักสูตร

5.3.3 การพัฒนาและการใช้สื่อการเรียนรู้

5.3.4 การจัดสอนซ่อมเสริม

5.3.5 การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและองค์ประกอบของหลักสูตร

1. ความหมายของหลักสูตร

นักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรไว้อย่างหลากหลาย แตกต่างกันไปตามที่สนะและแนวคิดดังนี้

เอกรินทร์ สีมหาศาล (2546 : 69) ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรมีความหมายหลายนัย เช่น รายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามเกณฑ์ที่คาดหวัง และยังหมายถึงรวมกระบวนการวิชาที่กำหนดไว้ในแผนการเรียน แผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และประมวลประสบการณ์ที่ผู้เรียนจะได้รับจากโปรแกรมการศึกษาต่างๆ ตามช่วงระยะเวลาที่จัดเตรียมไว้สำหรับกิจกรรมหนึ่ง ๆ ตามที่สถานศึกษากำหนด

กรมวิชาการ (2545 : 1) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า เป็นแผนหรือแนวทางหรือข้อกำหนดของการจัดการศึกษาที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ โดยส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตน

ไพฑูริย์ ธิรโพธ (2544 : 27) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรคือแผนการจัดมวลประสบการณ์ให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาไปตามแนวทางที่พึงประสงค์

ชูศรี สุวรรณโชติ (2544 : 41-42) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทุกชนิดที่ครูให้กับผู้เรียน
2. หลักสูตร คือ รายวิชาและเนื้อหาวิชาที่สร้างขึ้นให้กับผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้
3. หลักสูตร คือ ประมวลกิจกรรมต่างๆ ที่ครูจัดให้กับผู้เรียน
4. หลักสูตร คือ ปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในการเรียน
5. หลักสูตร คือ ความคาดหวังที่ครูกำหนดไว้ให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง
6. หลักสูตร คือ เครื่องกำหนดชี้แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในอนาคต

ของสังคมนั้น ๆ

ธำรง บัวศรี (2542 : 7 – 8) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นสิ่งที่ต้องมีการวางแผนล่วงหน้าก่อนนำมาใช้ โดยจะต้องกำหนดจุดหมายและจุดประสงค์ให้แน่นอนลงไปว่าต้องการให้เกิดผลแก่ผู้เรียนอย่างไร ในการกำหนดจุดหมายจะต้องยึดเป้าประสงค์ของการศึกษาเป็นหลัก ดังนั้น จุดหมายและจุดประสงค์ของหลักสูตรแต่ละระดับการศึกษาของแต่ละประเทศย่อมแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการศึกษาของประเทศนั้น ๆ

2. หลักสูตรไม่ใช่รายวิชาหรือเนื้อหาสาระของวิชาแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลรวมของการผสมผสานหรือบูรณาการระหว่างองค์ประกอบหลายอย่าง ซึ่งเมื่อรวมกันเข้าแล้วจะส่งผลออกมาในรูปของมวลประสบการณ์ ในขณะที่เดียวกันองค์ประกอบเหล่านั้นไม่ได้มีความเป็นเอกเทศแต่จะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน ดังนั้น ในการออกแบบองค์ประกอบไม่ว่าองค์ประกอบใด ๆ ก็ตาม เช่น จุดหมาย เนื้อหา จำเป็นต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อองค์ประกอบอื่นด้วย

3. การที่หลักสูตรเป็นเพียงแผน ซึ่งให้เห็นว่า ผู้ที่นำหลักสูตรไปใช้หรือครูหรือผู้สอนจะต้องอ่านแผนให้เข้าใจ และจะต้องแปลออกเป็นแผนปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของตน

4. คำว่า โปรแกรมการศึกษา ซึ่งให้เห็นว่า หลักสูตรแต่ละหลักสูตรนั้นไม่สามารถนำมาใช้ได้ทั่วไป แต่จะถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบของโปรแกรมการศึกษา เช่น หลักสูตรอาชีวศึกษา หลักสูตรระดับประถมศึกษา

5. การที่หลักสูตรมุ่งสร้างพัฒนาการด้านต่าง ๆ แก่ผู้เรียน หมายความว่า ในการออกแบบหลักสูตร ผู้ออกแบบจะต้องคำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคม

6. เนื่องจากผู้เรียนจะต้องมีชีวิตเติบโตในสังคมของตน ดังนั้น ผู้จัดทำหรือพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่อยู่รอบตัวผู้เรียนด้วย

7. การที่หลักสูตรเป็นแผนซึ่งแสดงแนวทางในการจัดมวลประสบการณ์แก่ผู้เรียน ย่อมแสดงถึงเจตนารมณ์หลายอย่าง เช่น จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร มีทักษะด้านใด ใช้วิธีการเรียนการสอนอย่างไร ประเมินผลอย่างไร และใช้ครูที่มีคุณสมบัติอย่างไร เป็นต้น ดังนั้น การออกแบบหรือพัฒนาหลักสูตรจึงจำเป็นจะต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์กว้างขวางและจะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้มีประสบการณ์หลายฝ่าย

อัมพร มีสุข (อ้างถึงใน กรมวิชาการ, 2542 : 9) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ หัวใจของการศึกษา หลักสูตรในที่นี้กินความกว้างตั้งแต่ปรัชญา ความมุ่งหมายของการศึกษา จนกระทั่งถึงเนื้อหาวิชา วิธีการเรียนการสอนและการประเมินผล

สมภพ เจริญนท (2542 : 20) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง สิ่งที่กำหนดทิศทางให้แก่ครูอาจารย์ในด้านการเสริมสร้างมวลประสบการณ์แก่ผู้เรียนในทุก ระดับชั้นเพื่อเป็นการเตรียมตัวผู้เรียนออกไปเผชิญโลกภายนอกในอนาคต

นิภา เพชรสม (2542 : 40) ได้กล่าวถึงหลักสูตรว่า หลักสูตร คือแผนการจัดมวล ประสบการณ์ที่ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาไปตามแนวทางที่พึงประสงค์

บุญมี เจริญยอด (อ้างถึงใน พรนภา อนันตสุรกาจ, 2540 : 10) ได้ให้ความหมาย ของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรหมายถึง มวลความรู้ประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อพัฒนา ความรู้ ความสามารถด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ทั้งในและนอกโรงเรียน

แรมสมร อยู่สถาพร (อ้างถึงใน พิพัฒน์ ภูภิญโญ, 2540 : 9) ได้กล่าวว่า หลักสูตร เป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาถือเป็นแม่บทที่เป็นตัวนำสู่ความสำเร็จและเป็นตัวกำหนดทิศทางใน การพัฒนาคุณภาพการศึกษา หลักสูตรที่ดีจึงต้องสอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนลักษณะความต้องการของผู้เรียน เพื่อสนองตอบความต้องการด้านกำลังของประเทศสามารถทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ และ ทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2540 : 6) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง ข้อกำหนด แผนการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรประกอบด้วย หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหารายวิชา สื่อการเรียน การสอน และ การประเมินผล

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2540 : 7) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ เอกสารที่บรรจุแผนงานหรือโครงการและเนื้อหากิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ทักษะและพฤติกรรมต่าง ๆ จะทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

อุทัย บุญประเสริฐ (2540 : 7 – 8) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร เป็นสิ่งที่ผู้เรียนพึงได้รับและได้เรียนรู้จากการจัดมวลประสบการณ์และแผนการเรียนการสอนที่จัด ให้แก่ผู้เรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บรรลุผลก่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนา มุ่งที่จะฝึกอบรม ผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ และพัฒนาความสามารถในการดำรงชีวิตเพื่อให้เป็น ผู้ใหญ่ที่ดีและมีคุณภาพในอนาคต

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 9) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรมี 5 กลุ่ม โดยมีความหมายตั้งแต่เป็นรูปธรรมจนถึงนามธรรม คือ หลักสูตรคือรายวิชา หลักสูตรคือแผนหลักสูตร คือกิจกรรม หลักสูตรคือจุดมุ่งหมาย หลักสูตรคือประสบการณ์

ปีเตอร์ เอฟ (Peter F, 2001 : 3) ได้กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง สิ่งที่สอนในโรงเรียน

โครว์ (Crow, 1980 : 250) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร คือ เป็นประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้เด็กนักเรียนมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย สังคม ปัญญา และจิตใจ

เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor, J. Galen and Alexander, 1974 : 11) ได้ให้คำนิยามหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ การจัดเตรียมประมวลประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดสัมฤทธิ์ผลความมุ่งหมายทางการศึกษาอย่างกว้าง ๆ และจุดมุ่งหมายเฉพาะของโรงเรียน

ทรัมป์และมิลเลอร์ (Trump and Miller, 1973 : 11 – 12) กล่าวว่า หลักสูตร คือกิจกรรมการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ ที่เตรียมการไว้ และจัดให้แก่เด็กนักเรียนหรือระบบโรงเรียน

ทาบ (Taba, 1962 : 11) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง แนวทางในการเตรียมพลเมืองเพื่อที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และเป็นสมาชิกที่สามารถสร้างสรรค์ผลผลิตให้แก่วัฒนธรรมนั้น

จากความหมายของหลักสูตรดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ ความรู้ กิจกรรม และแผนการจัดการเรียนการสอนที่จัดให้แก่ผู้เรียนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กนักเรียนบรรลุผลในการเรียนรู้และเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ และสามารถดำรงชีวิตเพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและมีศักยภาพในอนาคตต่อไป

2. องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตร เป็นส่วนที่สามารถทำให้เห็นโครงสร้างของหลักสูตรได้ทั้งระบบ เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์ขึ้น

นักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “องค์ประกอบของหลักสูตร” ไว้อย่างกว้างขวางและแตกต่างกันออกไปตามทัศนคติและแนวคิดดังนี้

ไทเลอร์ (Tyler, 1949 : 9) ได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ 4 ประการ คือ

1. จุดประสงค์
2. เนื้อหาวิชา
3. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
4. การประเมินผล

ทาบ (Taba, 1962 : 10) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมี 4 ประการ คือ

1. วัตถุประสงค์ ซึ่งเป็นแนวทางการเรียนการสอนว่า ต้องการให้ผู้เรียนเป็นอย่างไร ต้องสอนเนื้อหาอะไร สอนแก่ใคร สอนทำไม
2. เนื้อหาวิชา หมายถึงสาระความรู้ และประสบการณ์ในการแสวงหาความรู้ตามศาสตร์สาขาวิชานั้น ๆ เนื้อหาเป็นรายละเอียดที่นำมาถ่ายทอดให้กับผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

3. วิธีสอนและการดำเนินการ หมายถึง การแปลงวัตถุประสงค์ไปสู่การสอน เนื้อหาวิชาตามที่หลักสูตรกำหนดด้วยวิธีการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ มีความรู้ สมรรถภาพ ทักษะ เจตคติและคุณสมบัติ

4. ประเมินผล เป็นการประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน และประเมินว่า ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ สมรรถภาพ ทักษะ เจตคติ และคุณสมบัติตามวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยใช้วัตถุประสงค์เป็นแนวทางในการประเมินผล

เคอร์ (Kerr, 1968 อ้างถึงใน กาญจนา คุณารักษ์, 2527 : 15) ได้กำหนดองค์ประกอบของ หลักสูตรไว้ 4 องค์ประกอบ คือ

1. วัตถุประสงค์ของหลักสูตร
2. ความรู้
3. ประสบการณ์การเรียนรู้
4. การประเมินผลหลังเรียน

สงบ ลักษณะ (อ้างถึงใน จารึก สุขพงษ์, 2546 : 16) กล่าวถึงส่วนประกอบของ หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ทั้งปวงทั้งในแง่ข้อกำหนดที่เป็นเอกสารรวมถึงกิจกรรมการ ปฏิบัติทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน โดยครู ผู้บริหาร ศิษยานิเทศน์ และชุมชน ซึ่งมีเป้าหมาย ไปที่การเสริมสร้างพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือสื่อการเรียนการสอน นวัตกรรม เทคโนโลยีต่าง ๆ และการบริหารและการนิเทศ

ทัศนีย์ สุขเมธิ (อ้างถึงใน พิภพ สิริพงษ์, 2546 : 9) กล่าวว่า หลักสูตรที่สมบูรณ์ ควรมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย 4 อย่าง คือ

1. หลักการและจุดมุ่งหมาย
2. เนื้อหาวิชาและเวลาเรียน
3. การนำหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอน
4. การประเมินผล

ธำรง บัวศรี (2542 : 8-9) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรมีดังนี้ เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา หมายถึง สิ่งที่รัฐกำหนดตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา

สัจด์ อุทรานันท์ (2532 : 20) ได้แบ่งหลักสูตรออกเป็น 7 องค์ประกอบ ดังนี้

1. เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. เนื้อหา / สารและประสบการณ์
4. การเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

นิภา เพชรสม (2542 : 42) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า

1. หลักสูตรเป็นเสมือนเบ้าหลอมพลเมืองดีและมีคุณภาพ เนื่องจากผู้เรียนหรือประชาชน คือ ผลผลิตของการศึกษา ดังนั้น คุณภาพของประชาชนจะดีหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับหลักสูตรว่าต้องการให้ผู้ผ่านการศึกษามีคุณลักษณะอย่างไร หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนเบ้าหลอมบุคคล

2. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา เพราะหลักสูตรจะบอกให้ทราบว่า การจัดการศึกษามีวัตถุประสงค์อย่างไร และในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ นั้นจะต้องจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์อะไร จะจัดการเรียนการสอนอย่างไร สิ่งเหล่านี้ให้เห็นภาพรวมของการจัดการศึกษาของชาติว่ามุ่งไปในทิศทางใด ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายกับการศึกษาจะได้ดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน

3. หลักสูตรเป็นแนวทางไปสู่การปฏิบัติของครู เพราะหลักสูตรจะบอกให้ครูรู้ว่าควรพัฒนาผู้เรียนในด้านใดบ้างจะสอนผู้เรียนด้วยเนื้อหาอะไรและควรจัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ใดให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

4. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

4.1 มาตรฐานประการแรก สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนจะต้องสอนให้ถึงมาตรฐานที่หลักสูตรกำหนดไว้

4.2 มาตรฐานประการที่สอง หมายความว่า หลักสูตรจะเป็นเกณฑ์มาตรฐานในทุกสถาบันการศึกษาที่จัดตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน

5. หลักสูตรเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญก้าวหน้าของประเทศ เนื่องจากการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ดังนั้น ประเทศใดจัดการศึกษา โดยมีหลักสูตรที่เหมาะสมทันต่อเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพ ทำให้การพัฒนาสังคมและประเทศชาติเป็นไปอย่างได้ผลดียิ่ง

สมภพ เจริญทศ (2542 : 21) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญของระบบการศึกษาซึ่งเป็นระบบของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมซึ่งจะต้องมีโยงใยสัมพันธ์กันของประเทศชาติ

อุทัย บุญประเสริฐ (2541 : 179) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรเป็นธงชัยในการจัดการศึกษาของโรงเรียนหรือสถานศึกษา เป็นแผนแม่บททำกับการทำงานทุกด้านของโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535 : 38-39) ที่ให้แนวคิดว่าหลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการศึกษา ทำให้การศึกษาดำเนินไปสู่ที่วางไว้ และทำให้การศึกษามีประสิทธิภาพหลักสูตรจึงเปรียบเสมือนแบบแปลนสำหรับการจัดการเรียนการสอน

กาญจนา कुमारภัย (2540 : 4) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเปรียบเสมือนแผนที่การเรียนการสอนเป็นแม่แบบตัวชี้้นำความสำเร็จของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่สร้างขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหา การบริหารโรงเรียน โดยสอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ตลอดจนความต้องการของชุมชน ประเทศและความต้องการของผู้เรียนเพื่อสร้างคุณลักษณะของประชาชนให้ชาติมีความรู้และศักยภาพ

อภา บุญช่วย (2533 : 17 – 18) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า

1. เป็นเอกสารของทางราชการ เพื่อให้บุคคลในสถาบันการศึกษาไม่ว่าของรัฐหรือเอกชนยึดถือปฏิบัติ
2. เป็นเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษาของรัฐที่ควบคุมการเรียนการสอน การจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ให้แก่โรงเรียน
3. เป็นแผนการปฏิบัติงานที่เสนอแนะจุดมุ่งหมายการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผลการเรียนการสอนให้ครุนำไปปฏิบัติ
4. เป็นเครื่องมือของรัฐในการพัฒนาคนและกำลังคน เพื่อเป็นตัวจักรสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
5. เป็นเครื่องชี้วัดความเจริญของชาติ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ถ้ามีหลักสูตรที่เหมาะสมจะทำให้คนในประเทศมีคุณภาพ

สมน อมรวิวัฒน์ (2531 : 92) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า หลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ นั่นคือกำหนดจุดหมายปลายทางหรือลักษณะของผู้เรียนที่จะเป็นผลผลิตของการศึกษา เช่น ผู้เรียนควรจะได้เรียนรู้อะไร มีทักษะอะไร ตลอดทั้งบุคลิกภาพและเจตคติควรเป็นอย่างไร อย่างไรก็ตามหลักสูตรจะถูกกำหนดโดยเป้าหมายทางการศึกษาอีกทีหนึ่ง เป้าหมายทางการศึกษาจะพยายามอธิบายถึงผลผลิตทางการศึกษาอย่างกว้าง ๆ ในขณะที่หลักสูตรจะกำหนดในรายละเอียดถึงจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ที่จะต้องเกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการเรียนการสอน

จากแนวคิดของนักการศึกษา สามารถสรุปความสำคัญของหลักสูตร ได้ว่าหลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากหลักสูตรเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและสื่อการเรียนการสอนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้มีมาตรฐานตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ คุณธรรม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตร ซึ่งจะส่งผลถึงคุณภาพต่อประเทศชาติ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545)

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 4 – 20) มีสาระสำคัญดังนี้

1. หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ จึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้

1.1 เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความ เป็นสากล

1.2 เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

1.3 ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ

1.4 เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้

1.5 เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

2. จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

2.1 เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์

2.2 มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า

2.3 มีความรู้อันเป็นสากลรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิดวิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์

2.4 มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต

2.5 รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี

2.6 มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภคมีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค

2.7 เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2.8 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

2.9 รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

3. โครงสร้าง

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษาจึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

3.1 ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียนดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

3.2 สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

3.2.1 ภาษาไทย

3.2.2 คณิตศาสตร์

3.2.3 วิทยาศาสตร์

3.2.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

3.2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา

3.2.6 ศิลปะ

3.2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี

3.2.8 ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้ เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ โดยอาจจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียน การสอนเพื่อสร้างพื้นฐานการคิด และเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤติของชาติ กลุ่มที่สอง ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ

เป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์

การจัดสาระการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1 – 3)

1. สร้างและนำเสนอผลงานศิลปะจากจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ เล่าเกี่ยวกับผลงานของตนให้ผู้อื่นรับรู้ โดยใช้ศัพท์เบื้องต้นเกี่ยวกับศิลปะได้

2. รับรู้ทางศิลปะ ได้แก่ ทักษะธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ เล่าให้ผู้อื่นรับรู้ โดยใช้ศัพท์เบื้องต้นเกี่ยวกับศิลปะได้

3. ระบุงานศิลปะที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหรือเงื่อนไขที่ทำให้เกิดผลงานศิลปะได้

4. ใช้ความรู้ทางศิลปะสาขาต่าง ๆ ในการเรียนรู้กลุ่มสาระอื่น ๆ

5. สนใจในการปฏิบัติงานศิลปะ พึงพอใจ สนุกเพลิดเพลิน รับผิดชอบการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข สังเกต รับรู้ สนใจธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม งานศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น

ช่วงชั้นที่ 2 (ประถมศึกษาปีที่ 4 – 6)

1. สร้างและนำเสนอผลงานศิลปะจากจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การสังเกตทางศิลปะ ได้แก่ ทักษะธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ ทักษะในการใช้เทคนิคให้เกิดผลตามความต้องการของตนเองและอธิบายให้ผู้อื่นรับรู้ โดยใช้ศัพท์เบื้องต้นทางศิลปะได้

2. รับรู้ทางศิลปะ ได้แก่ ทักษะธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ ซึ่งสามารถช่วยในการวิเคราะห์งานศิลปะ และอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจในความสวยงามและความไพเราะของศิลปะได้

3. ระบุงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้ อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ในปัจจุบันมีผลหรือได้รับอิทธิพลจากงานศิลปะได้

4. นำความรู้ทางศิลปะสาขาต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการเรียนรู้กลุ่มสาระอื่น ๆ

5. สนใจสร้างงานศิลปะ มีความสุขกับการทำงาน มั่นใจในการแสดงออก ยอมรับความสามารถของผู้อื่น

6. ตระหนัก ชื่นชมในคุณค่าของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

สาระ

สาระที่ 1 ทักษะศิลป์

สาระที่ 2 ดนตรี

สาระที่ 3 นาฏศิลป์

สาระการเรียนรู้และองค์ความรู้

1. ความรู้ ขอบข่าย สัญลักษณ์ แนวคิดทางศิลปะ
2. การสร้างสรรค์การแสดงออก
3. การวิเคราะห์ วิจัยงานศิลปะ และสุนทรียภาพ
4. การประยุกต์ใช้ความรู้ทางศิลปะ
5. ศิลปะกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ไทยและสากล ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน

1. สาระที่ 1 ทักษะศิลป์

มาตรฐาน ศ 1.1 สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

2. สาระที่ 2 ดนตรี

มาตรฐาน ศ 2.1 เข้าใจและแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์คุณค่า ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 2.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

3. สาระที่ 3 นาฏศิลป์

มาตรฐาน ศ 3.1 เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานนาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 3.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

การพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรถือเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา เพราะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคมได้ การจัดการศึกษาที่ดีควรมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชีวิตและสังคมของผู้เรียน หลักสูตรจึงจำเป็นต้องปรับปรุงพัฒนาให้มีความเหมาะสม ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมอยู่เสมอ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดจนการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ เป็นกระบวนการที่เรียกว่า “การพัฒนาหลักสูตร” ซึ่งสามารถนำไปใช้กับการพัฒนาหลักสูตรได้ทุกระดับ

นักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนาหลักสูตรและการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร” ไว้อย่างกว้างขวางและแตกต่างกันออกไปตามทัศนะและแนวคิด ดังนี้

กูด (Carter V. Good, 1973 อ้างถึงใน มณจิรา ชนะสิทธิ์, 2539) ได้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนาหลักสูตร” ไว้ 2 ความหมาย คือ การปรับปรุงหลักสูตรและการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

การปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง การพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้มีความเหมาะสมกับโรงเรียนหรือระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายของการสอน วัสดุหลักสูตร วิธีสอน รวมทั้งการประเมินผล โดยจัดให้มีการปรับปรุงหลักสูตรทั้งระบบติดต่อกันไป

การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึง การดัดแปลงให้แตกต่างออกไปจากเดิม เป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาขึ้นมาใหม่ โดยการเปลี่ยนแปลงแบบของหลักสูตร

สังค อุทรานันท์ (2527: 17) กล่าวว่า การพัฒนาตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Development” ซึ่งมีความหมายเด่นชัดอยู่ 2 ลักษณะ ลักษณะแรกหมายถึง การทำให้ดีขึ้น หรือทำให้สมบูรณ์ขึ้น และอีกลักษณะหนึ่งหมายถึง ทำให้เกิดขึ้น โดยการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่

ไทเลอร์ (Tyler, 1950 : 18) ได้เสนอแนวคิดของการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

1. มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนจะต้องให้เด็กได้รับ
2. มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์เหล่านี้
3. จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
4. เราจะทราบได้อย่างไรว่าได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แล้ว

ทาบ (Taba, 1962 : 15) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้ 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวินิจฉัยความต้องการและความจำเป็นของสังคม
2. การกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา
3. การคัดเลือกเนื้อหาสาระวิชาที่จะนำมาสอน

4. การจัดลำดับเนื้อหาสาระ
5. การคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้
6. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
7. การกำหนดวิธีการประเมินผล

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2535 : 21) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตรในรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร ซึ่งประกอบด้วยระบบต่างๆ คือ

1. ระบบการยกร่างหลักสูตร ประกอบด้วย
  - 1.1 สิ่งกำหนดหลักสูตร คือ การศึกษาข้อมูลต่างๆ ที่มีความสำคัญในการยกร่างหลักสูตร
  - 1.2 การกำหนดรูปแบบหลักสูตร
  - 1.3 การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร
  - 1.4 การปรับแก้หลักสูตรก่อนนำไปใช้
2. ระบบการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย
  - 2.1 การขออนุมัติหลักสูตร
  - 2.2 การวางแผนการใช้หลักสูตร
  - 2.3 การดำเนินการใช้หลักสูตร
3. ระบบการประเมินหลักสูตร ประกอบด้วย
  - 3.1 การวางแผนการประเมินหลักสูตร
  - 3.2 การเก็บข้อมูล
  - 3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล
  - 3.4 การรายงานข้อมูล

จากความคิดเห็นของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ในทัศนะของผู้วิจัยสรุปว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การปรับปรุงหลักสูตรแม่บทโดยการจัดทำรายละเอียดในแผนการสอน คู่มือครูเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการสอน วัตถุประสงค์หลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้และการวัดประเมินผลหรือการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรโดยการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ

1. การจัดทำหลักสูตร

การจัดทำหลักสูตร หรือ การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่นั้น ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 15) กล่าวว่า การสร้างหลักสูตร หมายถึง กระบวนการวางแผนและพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน อันประกอบด้วย การตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกจุดมุ่งหมาย การเลือกและการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน และสื่อการเรียนการสอน

วิธีการนำหลักสูตรไปใช้ให้บรรลุตามเป้าหมาย และการประเมินความสำเร็จของหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่ซึ่งขั้นตอนของการจัดทำหลักสูตรประกอบด้วย

- 1.1 การจัดตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร
- 1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
- 1.3 การกำหนดจุดประสงค์
- 1.4 การกำหนดเนื้อหาสาระและกิจกรรม
- 1.5 การกำหนดวิธีวัดผลและประเมินผลการเรียน

1.1 การจัดตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียนจำเป็นต้องมีบุคลากรหลายฝ่ายร่วมในการพัฒนา เพื่อให้ได้หลักสูตรที่บังเกิดผลตามความมุ่งหมายของการศึกษา นักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร ได้ให้ความหมายของคำว่า “การจัดตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร” ไว้อย่างกว้างขวางและแตกต่างกันออกไปตามทัศนะและแนวคิด ดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 19) กล่าวว่า การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ควรจัดตั้งคณะทำงาน 5 – 8 คน ที่มีความรู้ความสามารถในด้านเนื้อหาวิชา การสอน สภาพท้องถิ่น และด้านการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่

1. ครูหรือผู้สอน
2. ผู้บริหารโรงเรียน
3. ศึกษานิเทศก์
4. วิทยากรท้องถิ่น
5. นักวิชาการ

สังค์ อุทรานันท์ (2532 : 20) เนื่องจากหลักสูตรอาจจะพัฒนาขึ้นในหลายระดับ กล่าวคือ เป็นหลักสูตรระดับประเทศ ระดับท้องถิ่น หรือระดับโรงเรียน การคัดเลือกบุคคลต่าง ๆ เข้ามา มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ก็อาจจะต้องมีความแตกต่างกันออกไป สามารถจำแนกผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มของคณะพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาวิชา ครูนักพัฒนาหลักสูตร และนักวัดผลการศึกษา
2. กลุ่มของผู้ที่ให้คำแนะนำและสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์
3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของสังคม ได้แก่ ผู้เขียนหนังสือบุคคลที่ทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ผู้แทนราษฎร ประชาชนทั่วไป ผู้ปกครองนักเรียน

4. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน ได้แก่ ผู้เรียน และนักแนะแนวการศึกษา

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 15) กล่าวว่า คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรมี 3 ข้อ คือ

1. คณะกรรมการการศึกษาระดับชาติ มีหน้าที่ ดำเนินงานในการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน การบริการสื่อการเรียนการสอน เพื่อเสนอแนะไปสู่คณะกรรมการระดับท้องถิ่น

2. คณะกรรมการระดับท้องถิ่น มีหน้าที่พิจารณาเลือกใช้ ปรับปรุงแก้ไขการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เป็นการถ่วงดุลความเหมาะสม เพื่อเสนอแนะไปสู่คณะกรรมการศึกษาระดับโรงเรียน

3. คณะกรรมการการศึกษาระดับโรงเรียน มีหน้าที่ช่วยในการดำเนินงานในการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนด้านวัสดุหลักสูตรและสถานที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำเนินงานและชีวิตความเป็นอยู่ของโรงเรียน โดยมุ่งเน้นในการจัดและปรับปรุงสภาพชีวิตของชุมชน วัฒนธรรม ค่านิยมและการพัฒนาการ ตลอดจนการศึกษาพละนาถมิย การศึกษาเพื่ออาชีพในระดับต่าง ๆ ของนักเรียน จัดทำงบประมาณการใช้จ่าย และตรวจบัญชีการใช้จ่ายประจำปี และการจัดให้โรงเรียนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและร่วมมือกับชุมชน

1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

นักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรหลายท่าน ได้ให้ความหมายของคำว่า “การวิเคราะห์ข้อมูล” ไว้อย่างกว้างขวางและแตกต่างกันออกไปตามทัศนะและแนวคิดดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 19) กล่าวว่า ในการพัฒนาหลักสูตรจะต้องมีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ เพื่อใช้ในการกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนหรือสังคม ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน ข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียน และข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาของหลักสูตรที่จัดการเรียนการสอนและการนำหลักสูตรไปใช้ การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เพื่อใช้ในการกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร ได้แก่ จุดหมายหรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล เรียงตามลำดับ โดยข้อมูลพื้นฐานที่ศึกษาจะช่วยในการกำหนดจุดหมาย จุดประสงค์ และจุดประสงค์เฉพาะของหลักสูตรซึ่งระบุสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน จากนั้นจุดหมาย จุดประสงค์ และจุดประสงค์เฉพาะจะเป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระที่ควรจัดให้กับผู้เรียนข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของชุมชน/ท้องถิ่น
2. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้เรียน
3. ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของโรงเรียน

4. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของหลักสูตรที่จัดการเรียนการสอน และการนำหลักสูตรไปใช้

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการศึกษาข้อมูลขั้นพื้นฐาน

1. ข้อมูลมีมากเกินไปจนจำเป็น
2. ความหมายของคำหรือข้อความไม่ชัดเจน
3. ขาดการตรวจสอบความตรงของข้อมูล
4. การไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาและความต้องการที่จะเกิดในอนาคต

สังค อุทรานันท์ (2532 : 20) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรไม่ว่าจะเป็นการร่างหลักสูตรขึ้นมาใหม่หรือปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น จำเป็นจะต้องคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐานของหลักสูตร เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการจำเป็น อันจะสามารถจัดหลักสูตรให้แก้ปัญหาและสนองความต้องการนั้น ๆ ได้ อาจรวบรวมโดยการวิจัย สัมภาษณ์และประชุมสัมมนา

ประเภทของการวิเคราะห์ข้อมูลมี 2 ลักษณะ คือ

1. การศึกษาวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น
2. การศึกษาปัญหาเฉพาะ ประกอบด้วย ประเภทของข้อมูล

1. ข้อมูลทางประวัติและปรัชญาทางการศึกษา (คุณวิทยา Axiology คือ สุนทรียศาสตร์ และจริยศาสตร์ เรียนเรื่องอะไรคือความดี ความงาม หรือสัจนิยม (Essentialism) คือ การสะสมมรดกของสังคมและสืบทอดวัฒนธรรมในสังคมให้คงอยู่)

2. ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนและทฤษฎีการเรียนรู้
3. ข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรม
4. ข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติของเนื้อหา

แหล่งข้อมูล

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของชุมชน/ท้องถิ่น
2. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้เรียน

วิธีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาโดยตรง
2. การศึกษาโดยทางอ้อม

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 15) กล่าวว่า การจัดหลักสูตรเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมได้นั้น จะต้องทำการศึกษา สืบหา การวิจัยหลายด้าน เพื่อหาข้อมูลต่างๆ มาประกอบการพิจารณาเลือก และกลั่นกรอง โดยการ

1. ศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย ที่บุคคลอื่นได้กระทำมา
2. การศึกษาตัวผู้เรียน เกี่ยวกับธรรมชาติของผู้เรียน สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย

3. การศึกษาสังคม
4. การศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

1.3 การกำหนดจุดประสงค์

หลักสูตรเป็นหัวใจของการจัดการเรียนการสอนของครู การที่จะให้ครูจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ตัวหลักสูตรจะต้องกำหนดแนวทางในการดำเนินงานไว้อย่างละเอียดชัดเจน โดยเฉพาะด้านเนื้อหาและมวลประสบการณ์ที่จะให้แก่ผู้เรียน นักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรได้ให้ความหมายของคำว่า “การกำหนดจุดประสงค์” ไว้ดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 20-21) กล่าวว่า การกำหนดจุดประสงค์เป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เพราะจะบอกความมุ่งหวังว่าจะพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะและความรู้ความสามารถในลักษณะใด รวมทั้งยังเป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและประสบการณ์เรียนรู้ รวมทั้งการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

ลักษณะของจุดประสงค์ในระดับต่าง ๆ

1. ด้านความรู้หรือสติปัญญา (พุทฺธพิสัย) จะเกี่ยวกับการพัฒนาการทางสมอง
2. ด้านเจตคติ/ความรู้สึกรู้จักคิด (จิตพิสัย) จะเกี่ยวกับการพัฒนาการทางจิตใจ
3. ด้านทักษะ (ทักษะพิสัย) จะเกี่ยวกับการพัฒนาการทางด้านทักษะในการปฏิบัติใน

กิจกรรมต่าง ๆ

การกำหนดจุดประสงค์ในระดับหลักสูตร

1. ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป
2. ต้องมีความสำคัญหรือคุณค่าต่อผู้เรียน
3. ต้องใช้ภาษาที่ชัดเจน
4. ต้องมีการพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านสติปัญญา ทักษะ และเจตคติ
5. ต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความจริง
6. ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

สงัด อุทรานันท์ (2532 : 21) กล่าวว่า การกำหนดจุดประสงค์จัดทำเพื่อมุ่งแก้ปัญหาและสนองความต้องการที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว เป็นการตั้งเป้าหมายว่า ปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลจะสามารถตอบสนองอย่างไร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 16) กล่าวว่า การกำหนดจุดประสงค์ เป็นเครื่องกำหนดเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียน การประเมินผล การเรียนการสอนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ซึ่งประกอบด้วย

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

- จุดมุ่งหมาย
- 1.1 เพื่อเป็นการศึกษาสำรวจอย่างกว้างขวางและถูกต้องเพื่อกำหนด
  - 1.2 เพื่อเป็นการหาทางเสนอแนะกิจกรรมการเรียน
  - 1.3 เพื่อเป็นการกำหนดผลการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนขั้นสุดท้าย ว่าต้องการให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอย่างไร

2. จุดมุ่งหมายของการเรียน

- 2.1 จุดมุ่งหมายเฉพาะหรือ จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม
- 2.2 มุ่งเน้นที่เนื้อหาสาระของวิชา
- 2.3 มีการควบคุมสถานการณ์เรียนรู้

3. จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน ประกอบด้วย

- 3.1 ความรู้ หรือพุทธิศึกษา คือ การระลึกได้จากการจำ รวมทั้งข้อเท็จจริงต่าง ๆ
- 3.2 ทักษะ คือ การมุ่งเน้นที่จิตใจซึ่งส่งผลมาสู่การกระทำ
- 3.3 เจตคติ เน้นพฤติกรรมเกี่ยวกับความรู้สึก อารมณ์ ค่านิยม

จากความคิดเห็นของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ในทัศนะของผู้วิจัยสรุปว่าการได้มาซึ่งจุดประสงค์ของหลักสูตร เช่น ความมุ่งหมายของโรงเรียน ความรู้ของผู้เรียน ทฤษฎีการเรียนรู้ กระบวนการเรียนการสอน ทรัพยากร สื่อ อาคารสถานที่ เป็นต้น การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรจะต้องสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษา ปรัชญา ค่านิยม ความต้องการและมุ่งแก้ปัญหาของสังคม ต้องสนองความต้องการของผู้เรียน ต้องสอดคล้อง และส่งเสริมจุดมุ่งหมายของหลักสูตรระดับอื่น และต้องสามารถปฏิบัติได้จริง

1.4 การกำหนดเนื้อหาสาระและกิจกรรม

หลังจากได้กำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร และพิจารณาจากโครงสร้างของหลักสูตรแล้วขั้นต่อไป คือการกำหนดเนื้อหาสาระและกิจกรรม โดยผู้เชี่ยวชาญได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 23) ได้สรุปหลักเกณฑ์ที่สำคัญในการเลือกเนื้อหา ดังนี้

1. มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ (Significance)
2. มีความเชื่อถือได้ (Validity)
3. มีความน่าสนใจ (Interest)
4. เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน (Usefulness)
5. เป็นสิ่งสามารถจัดให้กับผู้เรียน (Feasibility)

ธารง บัวศรี (2532 : 15) ได้เสนอหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกเนื้อหาวิชาไว้ดังนี้

1. มีประโยชน์ต่อผู้เรียนทั้งในปัจจุบันและอนาคต
2. สอดคล้องกับวุฒิภาวะและประสบการณ์ของผู้เรียน
3. มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับการศึกษานั้น
4. ควรสอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล
5. ควรมีความต่อเนื่องกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียนที่มีอยู่
6. สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว

สังค์ อุทรานันท์ (2532 : 21) กล่าวว่า การกำหนดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่จะนำมาสอนเป็นเสมือนสื่อกลางที่จะพาผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้

รูปแบบการจัดเนื้อหาสาระกิจกรรม

1. การยึดเอาสาขาวิชาหรือรายวิชาเป็นหลัก (แยกวิชา สหสัมพันธ์ รวมวิชา แขนงวิชา บูรณาการ)

2. การยึดเอาความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก
3. การยึดเอากิจกรรมและปัญหาสังคมเป็นหลัก
4. การยึดเอาทักษะทางกระบวนการเป็นหลัก
5. การยึดเอาสมรรถภาพเป็นหลัก

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 16) กล่าวว่า การกำหนดเนื้อหาสาระและกิจกรรม ควรทำเป็นรายการแต่ละหัวข้อให้ชัดเจน และมีการจัดลำดับจากง่ายไปสู่ยาก เช่น วิชาภาษาไทย ควรเริ่มจาก ฟัง พูด อ่าน เขียน เป็นต้น และควรคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. สิ่ง que คิดว่าจำเป็นสำหรับนักเรียน
2. สิ่ง que เด็กต้องการและสนใจที่จะเรียนรู้
3. สิ่ง que ผู้ปกครองหรือชุมชนต้องการให้เด็กเรียนรู้

จากความคิดเห็นของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การกำหนดเนื้อหาสาระกิจกรรม เป็นสิ่งสำคัญที่ครูผู้สอนจะต้องศึกษาและนำมาใช้ให้เหมาะสมกับธรรมชาติและเนื้อหาวิชา วุฒิภาวะและความสามารถของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

1.5 การกำหนดวิธีวัดผลและประเมินผลการเรียน

การวัดผลและประเมินผลการเรียนนั้น เป็นการได้มาซึ่งข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการประกอบการตัดสินใจตัดสินผลการเรียนหรือพัฒนาการของผู้เรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงการสอนของครู การให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนในการเลือกตัดสินใจศึกษาต่อหรือปรับปรุงการเรียนของผู้เรียน การวัดผลและประเมินผลถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน ซึ่งจะต้องมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนการสอน

นักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “การกำหนดวิธีวัดผลและประเมินผลการเรียน” ไว้อย่างกว้างขวางและแตกต่างกันออกไปตามทัศนะและแนวคิดดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 24 - 25) กล่าวว่า การวัด คือกระบวนการกำหนดค่า/ตีค่าคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือของบุคคลเป็นตัวเลข โดยใช้เครื่องมือเป็นหลักในการวัด การประเมิน คือ กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณค่าของวัตถุ คน สิ่งของ หรือการดำเนินงาน/กิจกรรม ว่าบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด หรือมีดีเลวเพียงใดโดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการวัดเป็นหลัก

การประเมินผลมีองค์ประกอบหลัก 3 อย่าง คือ

1. ผลการวัด (ข้อมูลที่ทำให้ทราบสภาพความเป็นจริง)
2. เกณฑ์การพิจารณา (มาตรฐานที่ใช้เปรียบเทียบ)
3. การตัดสินใจ (การตัดสินคุณค่าด้วยการเปรียบเทียบกับเกณฑ์)

การวัดผลและการประเมินผลมีความสัมพันธ์กับการสอน 3 ระยะ ดังนี้

1. ก่อนการสอน
2. ขณะดำเนินการสอน
3. หลังการสอนสิ้นสุดลง

ขั้นตอนในการวัดผลและการประเมินผลการเรียน

1. การกำหนดจุดประสงค์ในการวัดผลและการประเมินผลการเรียน
2. การเลือกและสร้างเครื่องมือ
3. การนำเครื่องมือไปทำการสอบวัดผู้เรียน
4. การตรวจและนำผลเปรียบเทียบกับเกณฑ์
5. การประเมินผล

วิธีวัดผลการเรียน

1. การวัด โดยการใช้การทดสอบ มี 3 ชนิด

1.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ มุ่งวัด ความรู้ ความคิดและความสามารถ คือ พุทธพิสัย และทักษะพิสัย

1.2 แบบทดสอบวัดความถนัดและเชาว์ปัญญา มุ่งวัดพุทธพิสัยและทักษะพิสัย

1.3 แบบทดสอบวัดบุคลิกภาพ หรือวัดการปรับตัว หรือแบบทดสอบบุคลิกภาพและสถานภาพทางสังคม วัดความรู้สึกรัก จิตพิสัย